keramiske noter 63/2026

32. årgang

Keramikkens Venner

Reviews · Besprechungen · anmeldelser · Besprechungen · Reviews

Ved Gunnar Jakobsen

Folkhemmets Gustavsberg. Berättelsen inifrån. Av Gösta Arvidsson. Carlsson Bokförlag [Website: https://www.carlssonbokforlag.se], Stockholm 2025. 416 s. ill. noter. ib. 280 SEK.

I sit følgebrev til fremsendelsen af bogen beskriver forlæggeren Trygve Carlsson meget fint, hvad *Folkhemmets Gustavsberg* handler om: *"en annan" bok om fabriken, de skapande konstnärerna, keramikerna, arbetarna på golvet - och inte minst om porslinsmålerskan/huvudpersonen/författarens starka mor.*

Som läsare får man mindre kända porträtt av stjärnorna, om de gemensamma festerna osv". Bedre kan det ikke siges.

Gustavsberg er en lille by nogle kilometer uden for Stockholm, berømt for Gustavsberg Porslinsfabrik, der fra grundlæggelsen i 1825 fremstillede porcelæn i form af tallerkener, kopper og krus mv, og som fra 1929 også fremstiller sanitetsartikler såsom toiletter og håndvaske mv.

Gustavsberg var et formynderisk samfund, hvor den autokratiske leder Wilhelm Odelberg (1844-1924) frem til sin død kontrollerede og ejede næsten alt i Gustavsberg - lige fra Gustavsberg Porslinsfabrik, boliger til fabrikkens ansatte, Bolagsboden (levnedsmiddelbutikken) og landbrug mv. Et afnit i bogen bærer overskriften: "Blev Odelberg missnöjd vat det bara at flytta". Dette kunne indebære, at den pågældende med familie blev nødt til at flytte til en mindre lejlighed eller at den formastelige i værste fald blev afskediget og dermed med familie fraflytte Gustavsberg. Trods alt var betingelserne for arbejderne så gode ved Gustavsberg Porslinsfabrik, at det tog lang tid, førend der blev dannet en fagforening i Gustavsberg, hvilket først skete næsten en menneskealder senere end i det øvrige Sverige.

Gustavsberg Porslinsfabrik var en farlig arbejdsplads, hvilket kirkebøgerne vidner om, idet man af disse kan uddrage, at i midten af 1800-tallet var der kun 24 ud af 200 arbejdere, som nåede at blive 50 år. Det fine krystallinske kvartsstøv (siliciumdioxid), som arbejderne indåndede i fabrikken, gjorde, at de fik en uhelbredelig kronisk lungesygdom silikose (stenlunge). Et problem, man først kom til livs i 1937, da Kooperativa Förbundet (KF) overtog såvel Gustavsberg Porslinsfabrik, boliger (721 lejligheder og huse, som var udlejet til de ansatte, og hvor størrelsen for den enkeltes lejemål afhang af dennes stilling i virksomheden), landbrug, skove og rederiaktivitet. Fabrikken havde da omkring 800 medarbejdere. Først med KF som ejer blev der investeret i et forbedret klima i fabrikken. KF havde de fornødne midler hertil, hvad Odelberg'erne ikke havde, selv om man var klar over problemerne.

Folkhemmet er den politiske vision bag den svenske velfærdsstat, der gennem lighed og social tryghed ville fjerne klasseskel og skabe et samfund som en forenet familie, et begreb som opstod i 1920'erne, og som for alvor blev slået fast i en tale af den socialdemokratiske politiker Per Albin Hansen i Rigsdagen i 1928. Det er således med de tanker som baggrund, at forfatterens mor, porcelænsmaleren og skribenten Edla Sofie Arvidsson (1916-2000) voksede op.

Gustavsberg var, som forfatteren skriver, marineret i de socialdemokratiske idealer. Kommunen, fabrikken og Konsum, der var opstået i forbindelse med nedlæggelsen af Bolagsboden i 1919, var som en lykkelig familie, *Folkhemmet*. Noget som majoriteten af Gustavsbergs beboere tog som en selvfølge. Dertil kom, at kommunen, fabrikken og Konsum var stærkt forbundet med hinanden som følge af personsammenfald på ledende poster.

Edla Sofia Arvidsson (1916-2000), forfatterens mor, der kom fra fattige kår i Bohuslän og kort skolegang, lykkedes det i 1938 med stor viljestyrke og kunstneriske evner at blive optaget på Tekniska Skolan [nu Konstfack] i Stockholm, hvor søsteren Astrid var blevet optaget på Kunstakademiet.

I 1939 fik Edla Sofia Arvidsson tilbud om at få en uges praktikophold på Gustavsberg Porslinfabrik, hvor hun blev sat til at dekorere Argenta, Wihelm Kåges meget populære serie af stentøj. Den sidste dag lagde Wilhelm Kåge vejen forbi atetelieret, og hendes arbejder faldt i god jord hos Kåge, som ansatte hende på stedet, hvilket var noget af en misforståelse som følge af en forveksling, men endte med, at hun fortsatte med at arbejde for Kåge, selv om hun var i syv sind, men i den forløbne uge var hun blevet meget glad for arbejdet og kollegerne i atetelieret.

Gennem Edla Sofia og hendes førstefødte søns liv får læseren en engageret, levende, kompetent og informationsmættet skildring af byens og fabrikkens historie og forvandling. Ud over Wilhelm Kåge (1889-1960) stifter vi bl.a. bekendtskab med Stig Lindberg (1916-1982), Berndt Friberg (1899-1981), Anders Liljefors (1923-1970) samt Lisa Larson (1931-2024) m.fl., hvorved vi også får et indblik i forholdet kunstnerne imellem, hvilket ind imellem ikke altid er lige flaterende.

Det er sønnen Gösta, der skriver bogen. Gösta Arvidsson er forfatter til en lang række bøger, hvoraf mange er relateret til Gustavsberg. Gustavsbergs moderne historie bliver et spejl af landets udvikling. Folkehjemmet skabes og sætter sit præg på byen og måde at leve på.

Bogen giver også et billede af Sverige, og hvorledes livsvilkårene var i 1920'erne, 30'erne og 40'erne for moderen samt bedste- og oldeforældrene med udvandring, arbejdsløshed og hårdt arbejde samt umådeholden indtagelse af alkohol.

Det er således både et historisk tilbageblik, fra før forfatteren blev født, men især en øjenvidneskildring, set både gennem moderens øjne, men også forfatterens, da han tilbragte sin barndom i Gustavsberg, hvor vi kommer tæt på de personer, som prægede virksomheden gennem en menneskealder og dermed bidraget væsentligt til Gustavsbergs historie helt frem til dets ophør i 1993, og hvad der skete derefter. Forfatterens livshistorie får vi også helt frem til Nationalmuseets overtagelse af Gustavsberg Porslinsmuseums samling, som fortsat er at se i Gustavsberg og absolut et besøg værd.

Forfatteren Gösta Arvidsson har om Gustavsberg tidligere bl.a. skrevet følgende bøger:

Bland blommerskor och tefatsfantomer · Minnen från tillverkningen vid Gustavsberg Porslinsfabrik. Red. af Gösta Arvidsson. (Carlsson Bokförlag, Stockholm 2006).

Stig Lindberg i Gustavsberg · Artisten och Människan. Av Gösta Arvidsson. Gustavsbergs Porslinsmuseum, Gustavsberg 2006)

Gustavsberg. Porslinet · Fabriken · Konstnärerna. Af Gösta Arvidsson. (Norstedts, Stockholm 2007).

Keramikkens revolutionär - Anders Bruno Liljefors. (Carlsson Bokförlag, Stockholm 2011).

Gustavsberg · form och funktion i folkhemmet. Af Gösta Arvidsson. (Historiska Media, Lund 2015].

Gustavsbergsom försvann - och kom igen. Red. af Carola Stuart med bidrag af bl.a. Gösta Arvidsson. (Colombus Förlag, Gustavsberg 2019).

Folkhemmets Gustavsberg er både spændende læsning, interesant og velfortalt. Fint er det med noterne, som i et vist omfang henviser til hovedkilderne for de enkelte afsnit. Dog kunne der gerne have været flere illustrationer i bogen, men det var ikke velset, at man fotograferede i atelierne. Fraværende er dog et register, hvilket gør det vanskeligt at anvende bogen som opslagsværk, da det er vanskeligt ud fra indholdsfortegnelsen at finde det søgte. Absolut en væsentlig, læseværdig og spændende bog om Gustavsberg og dets Porslinsfabrik.

En sådan tilsvarende udgivelse som *Folkhemmets Gustavsberg* har vi i Danmark således stadig til gode mht de to store danske porcelænsfabrikker Bing & Grøndahl og Den kongelige Porcelainsfabrik, som hver især levede deres eget liv, og hvor der i den eksisterende litteratur så godt som alene er fokus på deres produkter og meget lidt om hverdagen og de mennesker, som arbejdede i produktionen, selv om der i enkelte udgivelser er lidt om de kunstneriske medarbejdere på fabrikkerne, og her nok mest om Den kongelige Porcelainsfabrik, da der om Bing & Grøndahl ikke er skrevet ret meget i nyere tid.

Gunnar Jakobsen